

Les postals de Solsona de cal Paliu

En recordança a l'amic Paco Casafont
(Solsona, des. 1919 – gen. 2020)

Jaume Tarrés Pujol

Quan busquem els crèdits a les targetes postals il·lustrades amb fotografies de poblacions pensem trobar-hi la relació de les persones que han participat en la seva elaboració, o sigui el nom del fotògraf que captà les preses fotogràfiques, el del promotor que en pagà la fabricació, l'editor, el de l'impressor i/o el de l'empresa que en gestionà tot el procés d'execució, però mai no solem pas trobar-los-hi tots. A l'inrevés del que podem llegir al detallat llistat de crèdits de qualsevol pel·lícula, la majoria de vegades a les postals només hi apareixen esmentats els gestors intermediaris o finals i potser també els editors i/o les impremtes que van gestionar la realització, a voltes alguns d'ells amagats darrere d'algun monograma imprès a tall de marca empresarial.

Quan en una postal fotogràfica només hi apareix un nom, amb els paràmetres mentals actuals el solem confondre amb el del fotògraf i això no podem pas donar-ho per bo, ja que molt probablement el nom que hi apareix és o el del venedor al detall de les targetes, o el de l'impressor, o bé el de l'editor. El

fotògraf solia restar en l'anonimat, mantes vegades per no voler fer-se veure, procurant de no ser descobert, potser per temes fiscals o bé per haver treballat d'amagatotis de consocis d'empresa.

D'aquesta manera, llegint els noms impresos a les postals, a tall de crèdits, també és molt improbable poder-hi escatir de manera definitiva qui va tenir la iniciativa de fer-les fer, qui o quins van ser els padrins.

Així doncs, a falta de documentació, a primer cop d'ull i amb el que hem apuntat fins ara, especulem que en el cas d'una petita població és més factible que qui hi consti a primer terme sigui el del promotor que va invertir un cert capital en la fabricació, o sigui el venedor final i al detall de les postals produïdes. Després de descartar la iniciativa de cap dels fotògrafs locals, el més probable és que el fet de pensar en fer-les fer seria degut a la visita d'un fotògraf ambulant que per pròpia iniciativa, havent passat per la població amb els aparells fotogràfics per altres motius de feina, fes aleshores ell mateix la proposta d'encarregar-se dels contactes necessaris per a bona fi de tot el

procés, després de fer ell els corresponents clixés pactats. Aquesta iniciativa apuntada ens sembla més real en el cas que ens ocupa que no pas que el fotògraf hagués estat enviat allà per un gestor/executor forà després del contacte potser epistolar amb un venedor local: estanquer, hostaler, llibreter, etc.

Tot i que aquest executor forà seria qui acabaria fent després la gestió necessària, semblant a un editor, intercedint entre el venedor local, el fotògraf i la impremta, ja que era qui, una vegada li havien fet arribar els clixés de les imatges captades, tenia els contactes per fer-les imprimir de manera industrial amb un cert tiratge important.

Pel que fa a les dades per esbrinar la cronologia de la targeta postal, veiem que majoritàriament tampoc no s'hi solia indicar la data de fabricació i llavors la feina per datar-les esdevé més laboriós, a base d'observació, si és el cas amb lupa a les mans, i comparant amb altres fotografies locals coetànies, aguantant si algun edifici amb la data de construcció sabuda ja s'hi veu o no, si aquell personatge conegut que hi apareix té aproximadament l'edat que li correspondria, etc. etc. L'altra cosa que ens queda per tal de concretar-ne més la fabricació és la de buscar la data de circulació més antiga d'alguna de les postals de la mateixa sèrie.

Del promotor i de sa família

Antiga Casa PALIU

JOSEP M. COMELLA

A la coberta del bloc de la sèrie de 20 postals solsonines anomenades "Roisin", podem llegir el nom del seu padrí i probable promotor: *Josep Maria Comella, de l'Antiga Casa PALIU.*

1922, Coberta del bloc de les 20 postals "L. Roisin, fot." de Solsona.

Els avis de Josep Maria Comella Casafont eren Josep Comelles/a Ganibeta/Gavineta/Ganibet² d'ofici oller/gerrer,³ natural de Sant

Ganibeta Gavineta Ganibet

1 Trobarem escrit Comelles/as o bé Comella segons com l'escrivà de torn els apuntà als llibres parroquials de Solsona ("es"/"as"/"a" segons el cas) i de Sant Feliu de Llobregat ("a").

2 Diferent segons l'apunt consultat.

3 Consta com a "Oller" a Solsona i com a "Gerrer" a Sant Feliu.

Oller

Gerrer

Comelles, ab Cir-

Luni

832. Apunt del matrimoni *Comelles amb Circuns*.
libre parroquial de matrimonis de Solsona.

Llorenç de Morunys⁴ i Marianna Circuns Vilaró de Solsona. Ambdós eren descendents de famílies ja solsonines de feia temps, provinents del Solsonès i del Bages; i vivien de la indústria terrissaire, fent ceràmica, negociant-hi o traginant-ne des d'aquella part de la muralla que havia quedat més malmesa de tot el clos solsoní arran de les darreres guerres, a tocar del forn de les olles i de la placeta de Santa Llúcia (vegeu-ne les imatges més endavant).

Al segon quart del segle XIX molts joves havien fugit temporalment de Solsona per les malvestats socioeconòmiques de la guerra del francès. Els Comella ho van fer per les dues primeres carlinades⁵, el 1839 van tenir una filla batejada "casualment" a la Llena i el 1842 una altra a Sant Feliu de Llobregat i el 1843 un fill, poc temps després la

família va tornar i va refer altra vegada la vida solsonina. Josep Comella Circuns va néixer el 10 de desembre de 1843⁶ i, com el seu pare, va ser terrissaire d'ofici, es casà a Solsona el 1870 i, ja vidu, en segones núpcies, el 1889, amb la solsonina Tecla⁷ Casafort Mascaró.

El sobrenom familiar *Paliu* els prové d'una modificació al pronunciar Feliu, per oclusió de la "F" i bilabialització amb la "P". Per història oral familiar pensen que els ve del fet que en Josep havia nascut a Sant Feliu de Llobregat, però vet aquí que havent trobat un matrimoni solsoní del 1833 entre un Circuns i una Feliu ens fa sospitar que el sobrenom *Paliu* no vingui d'antecedents familiars amb lligams genealògics, o bé patrimonials, amb la família dels Feliu que els hauria fet dir des feia molt de temps que eren de l'*Antiga Casa Paliu*.⁸

Circuns, ab feliu

4 O solsoní, o bé de Gósol segons l'apunt consultat.

5 Un exemple: el 1840 van afusellar a Solsona en Joan Comella, 40a. pàgina i veí de la Pedra.

6 Arxiu Bisbat de Sant Feliu de Llobregat. Llibre baptismes de la parròquia de Sant Llorenç i de Sant Feliu de Llobregat.

7 Tecla, consta com a Francesca als parroquials.

8 Caldria comprovar la documentació del Registre de la propietat.

Fotopostal feta pel fotògraf Josep Colell. Una o dues de les tres cases que veiem a davant era dels terrissaires Pensí, la que des de la plaça era més a prop del Forn de les Olles. A la foto de sota i a la pàgina següent, és aquella de la dreta. La casa central, a la foto de sota, podria ser la casa dels *Paliu* (Feliu/Circuns/Comelles). Durant gran part d'aquella centúria i d'abans aquestes famílies van ser terrissaires, negociants, i traginers establerts *en la Plaça de Sta. Lúcia*, molt a tocar d'on era el Forn de les Olles.

Forn de les Olles, a l'esquerra de la foto, (a l'actual carrer de Santa Lúcia, 20).

Anàglif a partir de la fotografia estereoscòpica presa per Adolf Mas Ginestà el 1905.

Estereoscòpic original, E394
© Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas.

Mireu-la amb ulleres d'anàglif per veure bé l'estereoscòpia.

1907/1908 ca. Positiu i virat a sèpia digitalment i directament del negatiu de vidre original (13 x 18 cm) de la presa fotogràfica feta per Josep Colell per a fer targetes postals (9 x 14 cm).

El Forn de les Olles situat a tocar de la muralla, avui a l'indret de la casa del carrer de Santa Llúcia núm. 20⁹.

El terrissaire, amb bigoti, repenjat al pilar del cobert i protagonista en un primer pla de la fotografia podria ser Carles Jardín Tuxonés (llavors de 47 a.) nascut a Barcelona de pare gallec i de mare solsonina. A la dreta

i lluny veiem a Josep Comella Circuns, que rep l'ajuda dels seus tres fills: Josep Maria (18 a. aprox.), recolzat al carro, Lluís (12 a. aprox.), portant un tronc de llenya a l'espatlla i l'Antoni (8 a. aprox.), al damunt del carro, i la mare, Tecla Casafont, a tocar de casa seva¹⁰. Tothom estava pendent del fotògraf/escultor/fuster-ebenista i electricista Josep Colell Llord (1845 – 1927), solsoní i amic de la família¹¹.

⁹ El terreny fora muralla darrera del forn i el del costat van ser comprats a l'Ajuntament el 1920 per Martí Seuba, i el 1922, després de morir Josep Comella Circuns, pel seu fill Josep Maria. Llegeix la nota núm. 265, pàg. 439 del Tom II a PLANES ALBETS, Ramon. *L'Hospital d'en Llobera. Lectures d'Història de Solsona*, ed. FAD, Solsona, 2016.

¹⁰ On ara hi ha una casa nova més gran i que ocupa també el solar del costat, al carrer de Santa Llúcia, 24. El Josep Maria va comprar aquell solar del costat, vegeu cita anterior.

¹¹ Vegeu-ne detall ampliat a la pàgina següent.

Com que després d'ensenyar la fotografia del Forn de les Olles, no hem trobat a ningú que hi reconegués als *Paliu* (excepte el Paco) hem fet números amb l'edat corresponent a cadascú i per comparació amb dues fotografies, la familiar de 1913, de la dreta, i una de feta per Josep Colell, a sota, amb la marca X per assenyalar l'Antoni, els hem numerat segons qui ens pensem que eren. Pel risc a equivocar-nos no sempre els hem assenyalat en altres fotopostals coetànies fetes pel mateix J. Colell que ensenyem després.

- 1 Josep Maria Comella Casafont (1890-1967)
- 2 Lluís Comella Casafont (1896-1940)
- 3 Antoni Comella Casafont (1899-1959)
- 4 Josep Comella Circuns (1843-1920. 76 a.)
- 5 Tecla Casafont Mascaró (~1866-1917. 51 a.)

1913 ca. Família Comella Casafont. Fotografia cedida pels hereus d'Antoni Comella Casafont

1907/8, ca. Forn de les Olles, detall de fotopostal de la pàgina anterior

Solsona. Portalada de la Catedral. Cantó del Palau. Fot. J. Colell. Fotografia cedida pels hereus de l'Antoni, assenyalat amb una X.

Nº 8. Tolsón. Porta de la Catedral. 3

Nº 98. Tolsón. Palau Episcopal. 3

Nº 99. Tolsón. Palau Episcopal. 3

Fotopostals de Josep Colell (J C)

Ja entrat al segle XX, la família Comella-Casafont va viure al Carrer del Castell, a cal Roure.¹² El pare devia ser prou un bon artista, ja que consta documentat que en Josep Comella (llavors amb 61 anys) va cobrar, el 5 de juliol de 1904, de l'Ajuntament, per la feina de decorar i arreglar els gegants.¹³

Els anys 1917-1920 van ser anys amb moltes defuncions familiars. Primer va morir la mare, el maig de 1917, amb 51 a., el setembre de 1918, la primera muller del Josep Maria amb 28 a. i, tot seguit, el desembre la seva primera filla Pilar, amb 18 m.. El pare *Paliu* va morir també durant aquella pandèmia de la Grip, amb 76 anys el febrer de 1920, com ho podem llegir al periòdic local *Lacetània*.¹⁴

12 Al núm. 35, segons el padró municipal de 1905.

13 Llibre de despeses municipals, núm. 169. El fotògraf Josep Colell també hi és anotat com a partícip, tant pot ser per la fusteria com per l'escultura, o bé per ambdues coses alhora. Cal fer notar que sent ambdós artistes solsonins i que es portaven només dos anys de diferència devien tenir una amistat ben travada des de la infantesa.

14 Publicat al periòdic *Lacetània*, núm. 145 de 28-2-1920, p. 5. :

LA GRIP. Altra vegada ha fet la seva aparició en aquesta ciutat i comarca aquesta enfermetat. El número de atacats, ha sigut considerable, havent-se de lamentar pèrdues ben sensibles de persones volgudes, entre les quals hem d'esmentar l'esposa

1904. Els gegants vells de Solsona i el flabiolaire, negatiu provinent de còpia d'un positiu de paper, fotògraf desconegut. B-636 © Fundació Institut Amatller d'Art Hispànic. Arxiu Mas

de nostre bon amic el notari d'aquesta ciutat, D. M^a del Carme Roca de Abras; D. Josep Comella, pare dels nostres amics en Josep M^a i Lluís; D. Anton Plà, pare de nostre company de causa el Domènec, Felip Riba, Matilde Costa, Dolores Pons altres que sentim no recordar.

A totes llurs famílies enviem el testimoni de nostre més sentit condol pregant a nostres llegendors dediquin una oració per l'ànima dels finats.

En vista de l'increment que prenia l'enfermetat foren clausurats les escoles i privats tots els espectacles dels dies de Carnaval.

En l'actualitat el número d'invasions son escasses i la situació tendeix a millorar.

1924. Carrer del Pont/Plaça de l'Església. A l'esquerra la barberia de Lluís Comella. A sota, detall d'una olla/gerra al balcó de la casa, a tall de test i, també a sota, detall dels cartells de la Barberia – Perruqueria.

Fot. Francesc Blasi i Vallespinosa (Valls, 1875 - Barcelona, 1949). © AFCEC - 07214

BARBERIA PERRUQUERIA

Lluís Comella Casafont, el segon fill dels *Paliu*, s'havia casat el 1919 a Barcelona, i consta al padró municipal com a barber establert al carrer del Pont, núm. 3 de Solsona. El 1929 i el 1931 consta que era el corresponsal administratiu a Solsona dels diaris *El Correo Catalan* i *El Matí*.

1929.09.08

1931.09.08

En Lluís també consta com a propietari d'una de les dues primeres benzineres de la ciutat, la del davant de la Fonda Boix, al costat del Portal del Pont.

1931.09.06 Benzinera.

Fotògraf desconegut.

1969. Detall de la postal núm. 40 de Solsona, de la sèrie en color del Raymond, amb DL-XI.

En estudis recents sobre la repressió franquista s'ha fet constar en Lluís com a militant d'ERC i que, el 13-8-1940, tot just acabada la guerra va ser afusellat a la presó de Lleida després d'un judici sumaríssim com a represàlia per la seva activitat polític-militar durant el conflicte bèl·lic.¹⁵ Es veu que havia passat la

15 MIRALLES, E. i GUIXÉ, J. *Víctimes de la Guerra Civil i el franquisme al Solsonès (1936-1954)* a la revista *Oppidum*, 7, de 2009, p. 120.

frontera amb la retirada de les tropes republicanes i va retornar de França en fer cas a les autoritats del nou règim, ja que havien proclamat que res no els passaria als que no tenien cap delictes de sang. Una vegada pres ningú no el va avalar per sortir de la presó, ni el senyor bisbe de Solsona, Valentí Comellas (Casserres, 1861 – Solsona, 1945), a qui el seu germà Josep Maria li havia demanat ajuda ja que ell feia d'electricista al Palau del Bisbe.¹⁶

25/6/1931. Solsona, Macià al balcó de cal *Pixarada* (Saló Catalunya), llavors local de reunions d'ERC. Algun dels que surten a la foto deu ser Lluís Comella Casafont, però no el sabem identificar.

L'Antoni, el germà petit, va ser telegrafista i ocupà el seu lloc de treball en diferents llocs fora de Solsona fins que s'establí a Cervera.

¹⁶ Segons història oral familiar.

Cal dir i destacar que, abans, a finals del XIX i en els inicis de l'electrificació a Solsona, Josep Colell havia estat el primer a fer d'electricista a Palau.

El novembre de 1918, entremig de tanta malura, el Josep Maria s'havia tornat a casar, en segones núpcies, amb Felipa Ruiz Zafra, amb qui va tenir nova descendència.

Als anys 20 en Josep Maria Comella Casafont (Solsona, 1890-1968) regentava el negoci familiar de terrissaire al carrer de Sant Miquel, núm. 3 (durant els anys republicans carrer d'en Macià, xamfrà amb la plaça Major)¹⁷. Aquest local va ser també l'estanc de la plaça Major¹⁸ i alhora la primera centraleta telefònica¹⁹. En aquest establiment s'hi venien tota mena de premsa i també postals.

En una fotografia (a la pàgina següent) de data incerta podem veure exposades a l'aparador les ATV solsonines que van ser fetes el 1907/08.²⁰

¹⁷ El 1923-24 consta com a botiga de terrissaire a la matrícula de contribucions municipals.

¹⁸ Malauradament, una concessió estatal no contribuïa impostos municipals i no n'he sabut trobar constància escrita.

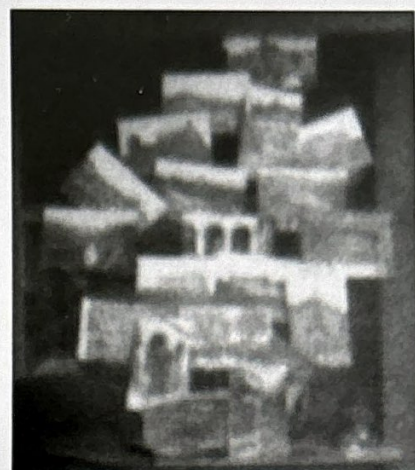
¹⁹ El 1925 J. Ma. Comella consta com a telefonista a la llista de contribuents municipals.

²⁰ Vegeu-ne els articles de la RC-25, ed. CCC. Barcelona, 2007: 1- *Les postals solsonines d'ATV*, pp. 34-35 i 2 – *Joan Trasserra Figols, fotògraf-postaler*, pp. 36-38.

1913 ca. estanc de la plaça Major en dia de Fira (fotografia anàglif preparada per mirar l'estereoscòpia amb lents especials).

La doble imatge d'estereoscòpia original és la núm.: 1517 ©ACS/ARXIU VICENS

Detall del cartell anunciador de l'establiment com a Companyia arrendatària de tabacs, expenedoria; a la dreta, detall de l'aparador amb les 20 postals ATV solsonines de 1907 exposades.

Vegeu: *Les postals solsonines d'ATV, Revista Cartòfila* núm. 25, 2007.

1923 ca. Plaça Major en dia de Festa Major. Còpia provinent de fotografia preparada per ser penjada en una paret. Autor desconegut. Al bell mig de la fotografia veiem la casa del carrer de Sant Miquel, 3 / cantonada amb la plaça Major, on al baixos Josep Maria Comella tenia l'estanc i la botiga de terrissa.

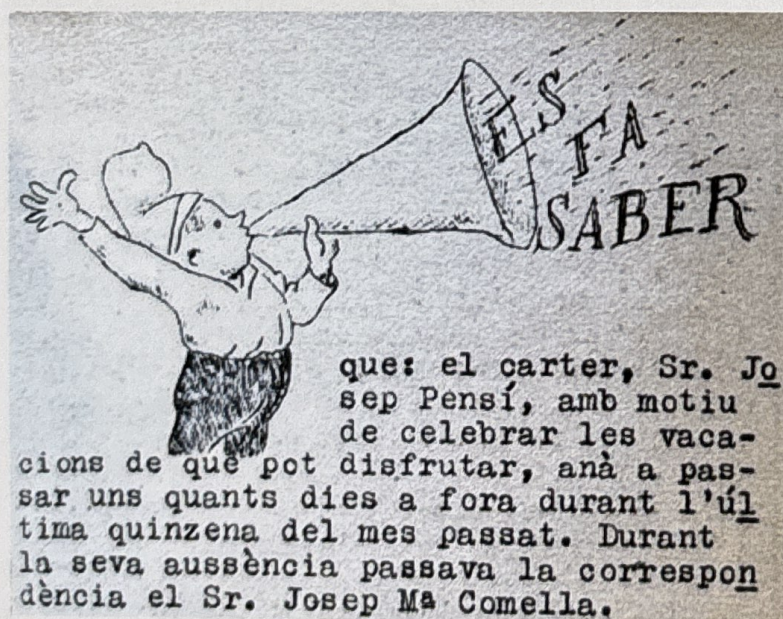
ANTIGA CASA PALIU DE

Josep M.ª Comella

Sant Miquel, 14 * SOLSONA

Més tard, la família es traslladà al número 14 del mateix carrer, segons consta a les contribucions municipals del 1931. La nova adreça la podem llegir en una capçalera de paper imprès per escriure cartes.

El 1931 el periòdic infantil local *Nap Buf*²¹ explicà que el Josep Maria va fer de substitut d'en Josep Pensí, el carter oficial, que era d'una família solsonina de terrissaires com els Comelles/a, i també eren allora antics veïns de la placeta de Santa Llúcia.

Nap Buf del 10 d'octubre de 1931. Col·lecció Llorens.

21 El periòdic *Nap-Buf* era d'orientació catòlica i fet per la mainada de Solsona, sota la tutela dels mestres a l'escola dels "hermanus".

Allà, a la nova casa hi va morir, el 9 d'octubre de 1932, la filla gran del segon matrimoni del Josep Maria, la Pilar, amb dotze anys. Tal com ho explicà el *Nap Buf*:

Defuncions:

El dia 9, als 12 anys, Pilar Comella (de cal Palíu electricista)

Doncs, sí, el Josep Maria, a més a més de tenir l'estanc i la botiga de terrissa, era electricista, com s'havia dit abans, i va treballar a la farinera de l'excalde Moles, on hi arribava l'electricitat produïda al Molí de Foix i fent la competència a la generada al molí fariner dels Cups al Cardener, propietat dels Reig. Aquesta competència comportà anys d'una gran divisió social al poble, entre partidaris d'un o altre bàndol, uns que van "militar" a grups pro-Lliga i altres a l'Esquerra Republicana. Els uns volien la municipalització de la Llum i els altres estaven a favor de la primera companyia elèctrica establerta. Una extrema polarització social en política municipal a la que s'hi sumà la que es visqué també per

altres motius en la catalana i l'estatal, la qual cosa dividí grups d'amistats i fins hi tot famílies. Tot i que ambdós bàndols solsonins es van mantenir més o menys conformes dins dels paràmetres catòlics propis de la capital administrativa d'un bisbat rural. Això sí, en període de guerra i tot seguit després, van quedar superats per les actuacions dels dos aparells politico-juridico-militar implicats en el conflicte bèl·lic.

Així com hem esmentat abans que el Lluís va ser corresponsal administrador dels periòdics *El Correo Catalan* i d'*El Matí*, esmentem que el Josep Maria era distribuïdor del quinzenal *Acció Popular*, 1932-1933 (que clarament defensava la religió catòlica, la propietat i la família com ho feia el seu referent polític l'Acció Popular). Aquests exemplars a Solsona eren impresos per Ramon Corominas.

ACCIÓ POPULAR

PUBLICACIÓ QUINZENAL

ARTAVEU DE LES DELEGACIONS COMARCALS DE BERGA I SOLSONA

1. 17 de setembre de 1932. Núm. 15

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: SOLSONA D'ACCIÓ POPULAR DE BERGA I SOLSONA	PREUS DE SUBSCRIPCIÓ: Un any, 5 pesetes. Número solt, 20 cèntims.
---	--

ACCIÓ POPULAR es ven a l'establiment de Josep M.ª Comella, (antiga casa Paliu) carrer d'en Macià, d'aquesta ciutat.

Impremta de R. Corominas, Passeig de les Moreres.—Solsona
Capçalera d'*Acció Popular* del 17 de setembre de 1932 i detall de l'anunci publicat per J.M.Comella.

Les 20 postals d'aquesta sèrie

Revers

1 - Pont sobre el riu Negre

2 - Portal del Pont

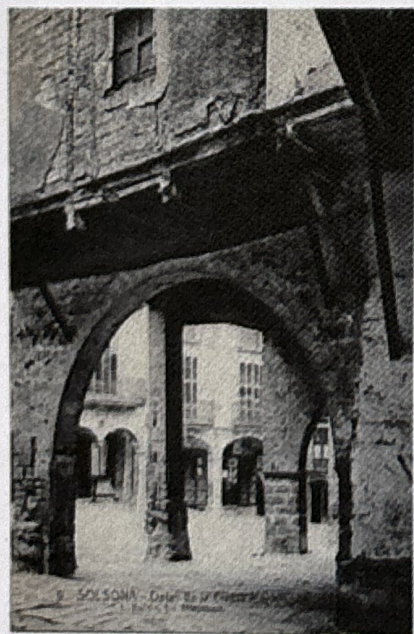
3 - Camaril de la Verge del Claustre

4 – *La Verge*

5 – *Paisatge – Riu Negre*

9 – *Detall de la Plassa Major*

6 – *Palau del Bisbe*

7 – *Plassa Major i carrer de St. Miquel*

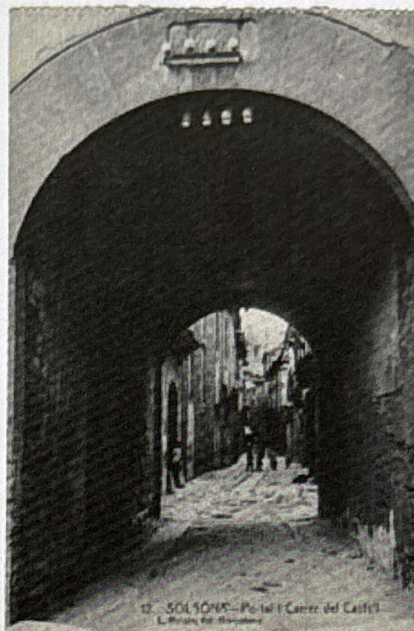
8 – *Plassa Major*

10 – *Plassa de St. Joan*

11 – Arch i capella de St. Joan

12 – Portal i Carrer del Castell

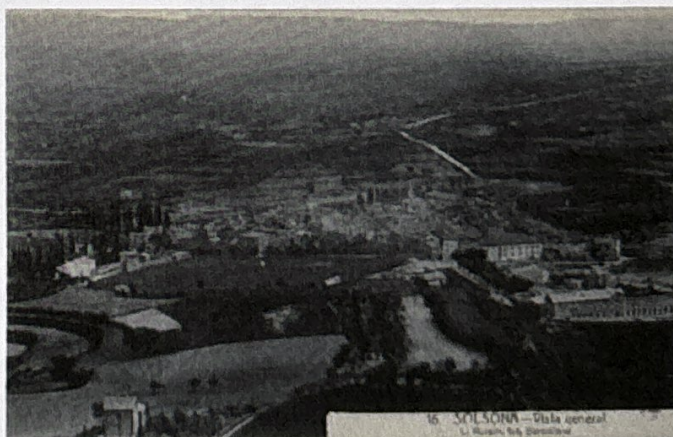
13 – Fira – Passeig del Camp

14 – Vista general

15 – Fira – Vista Parcial

16 – Vista General

17 – Seminari

18 – Santuari de la Verge – Castell Vell

19 – Detall del Castell Vell

20 – Mare de la Font

Cronologia de la sèrie

A falta de documentació que ho certifiqui i ens ho aclareixi, el millor per saber la data aproximada de la posada a la venda de les postals és la d'impressió, és la de trobar la targeta d'aquesta sèrie enviada amb la data de circulació més antiga. La que hem localitzat, fins ara, és un exemplar del núm. 9 amb la vista del detall de la Plaça amb els porxos de ca l'Aguilar en primer terme. Va ser matasegellada el 31 de desembre de 1922 a l'oficina de Correus de Solsona i destinada a Barcelona.

La remitent, autora del text epistolar, va ser la Sra. Vicenta Milà, mare del llavors ja exalcalde solsoní Josep Moles, que escrivia al seu cunyat Joaquim Bartumeus donant-li la mala notícia que el seu marit, Pere Moles, jaia al llit moribund i que ja l'havien viaticat i extremunciat.

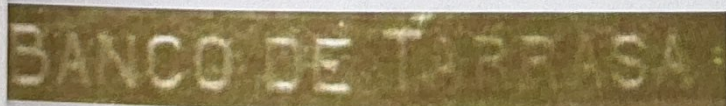
Per acostar-nos una mica a la data d'impressió, també ens anirà bé de fixar-nos en els canvis que es veuen a les vistes, sobretot en els edificis, comparant el que hi ha a les anteriors i posteriors edicions.

En una targeta estampada per THOMÀS, venuda a partir del 1916, encara no existia el Banc de Terrassa, que va ser inaugurat el 1920. Ja hi era, el veiem en un negatiu de la mateixa impremta que tenien preparat per fer-ne postals.

1920 ca. Positiu virat a sèpia del negatiu fotogràfic procedent de la Casa THOMÀS, imatge mai impresa en targeta postal. IEFC

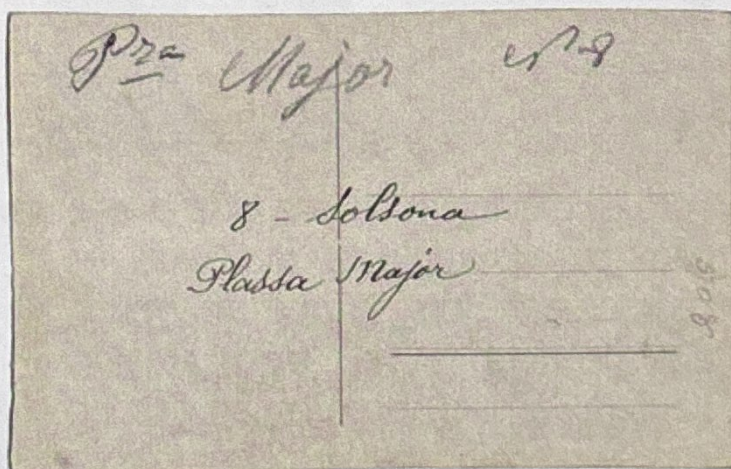

Detall del cartell del Banc de Terrassa.

Aquell banc va fer fallida el 1922 i va ser substituït per la Banca Arnús, que és el banc que podem veure a les targetes de la sèrie que comentem.

A la prova fotogràfica de la núm. 8, i en el cartell metàl·lic fixat a les reixes de les portes, hem pogut llegir el nom del nou banc, la Banca Arnús, cosa impossible d'esbrinar, ni amb lupa, a la targeta impresa.

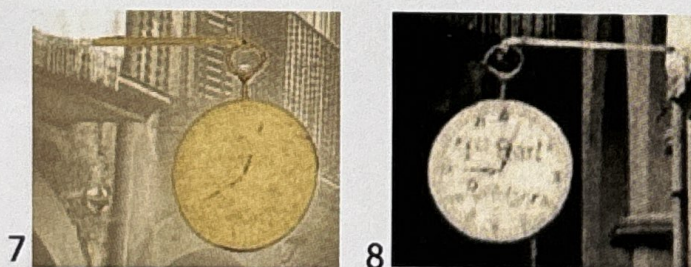

Al damunt,

- Prova fotogràfica de la postal núm. 8. Plazza Major
- Detall del cartell de la Banca Arnús. Podem observar que les primeres quatre lletres del cartell, BANC, van ser conservades de l'anterior cartell, estalviant-se de refer-ho tot.
- Revers de la targeta de la postal núm. 8.

Observant les proves, amb lupa, podem adonar-nos de detalls que, fent-ho amb les postals estampades, no ens farien més clarividents, atès que amb la trama impresa hi ha menys definició. El més petit detall ens podria ajudar a concretar més en la datació?

Per exemple, si ens fixem en l'hora que marca el rellotge de la Plaça a les targetes 7 i 8? Una amb la cara del rellotge mirant amunt i a l'altra des del costat contrari. A les imatges que mostrem els colors han estat canviats amb un programa informàtic per tal que s'hi puguin veure les agulles. En una veiem que marca les vuit i poc i a l'altra les nou i escaig. Així, sembla que entre una i l'altra fotografia hi hauria una hora de diferència en la presa si era el mateix dia.

Però, si ens fixem en una altra presa, com per exemple la mostrada en pàgines anteriors, la que s'hi veuen els gegants a la plaça Major, veurem, ai las!, que les agulles no ens serveixen per esbrinar l'hora exacta de les fotografies. La rellotgeria del Francesc Riart Casals tenia d'anunci un cartell pintat amb forma de rellotge quan era a la Plaça

Major, núm. 10, abans del seu trasllat al carrer de Sant Miquel, 5.

A totes les fotografies el rellotge surt amb la mateixa hora, segons si la van fer des d'un costat o de l'altre, és clar!

Veient la poca gent que transita pels carrers, podríem pensar que és van fer en un dia festiu?, en un diumenge?, en hora de dinar? Això darrer ens hi fa pensar el veure la porta d'algun comerç tancada, com per exemple la de l'estanc dels *Paliu*.

Detall de la prova núm. 7.

Amb tot, en algunes s'hi veuen botigues obertes i una amb molta concurrència de gent, la de la fira de bestiar, i això ens fa pensar amb preses de diferents dies.

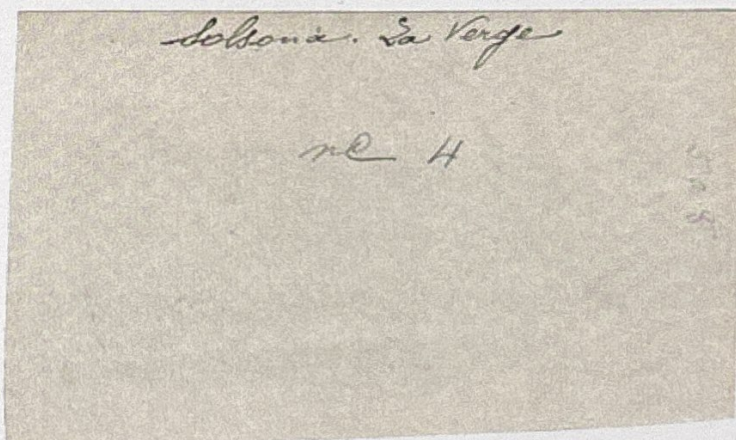
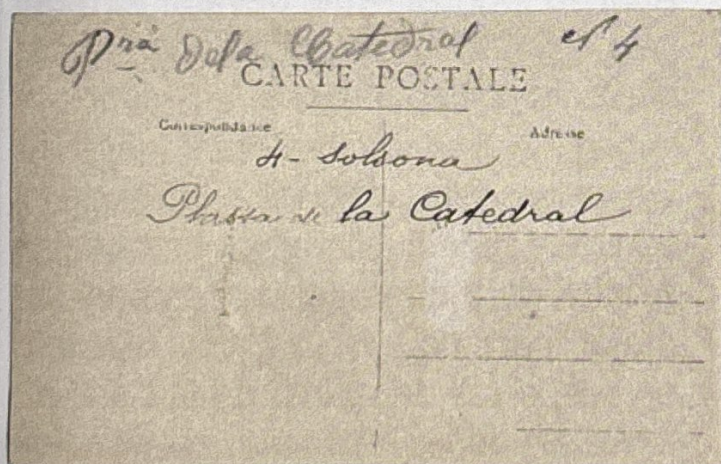

Prova núm. 13. A l'esquerra i tocant al passeig, vegeu Cal Viadiu i, la dreta, Cal Barnola, cases que avui no existeixen cap de les dues.

Les proves fotogràfiques

He tingut la sort de poder aplegar 20 proves fetes en paper fotogràfic que van fer servir per triar 19 de les imatges i apuntar-hi els títols correctament, abans de fer-les imprimir. Primer van escriure a llapis els noms, fent-hi alguna correcció ortogràfica i després els van tornar a reescriure amb tinta, com per aclarir a l'impressor quin havia de ser el títol definitiu i ben escrit per posar a l'anvers.

A dues de les proves hi ha escrit el mateix número 4, una de les quals es va descartar i, l'altra, va ser la targeta on es mostra la Maredeu del Claustre.

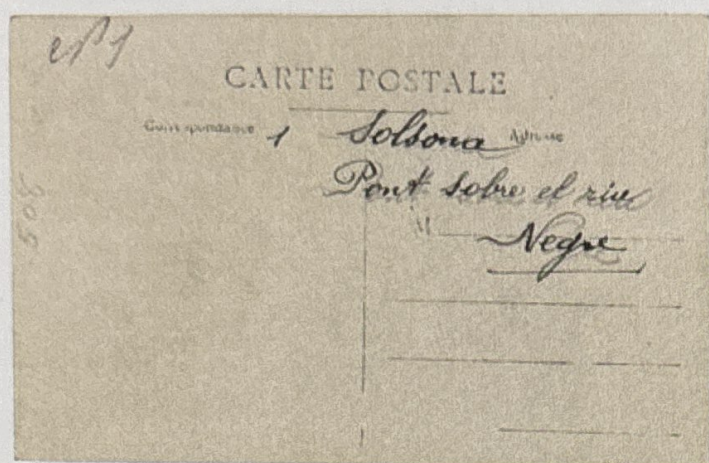
A dalt,

-Prova núm. 4, *La Verge*. Retrat que finalment va ser imprès a la sèrie de postals.

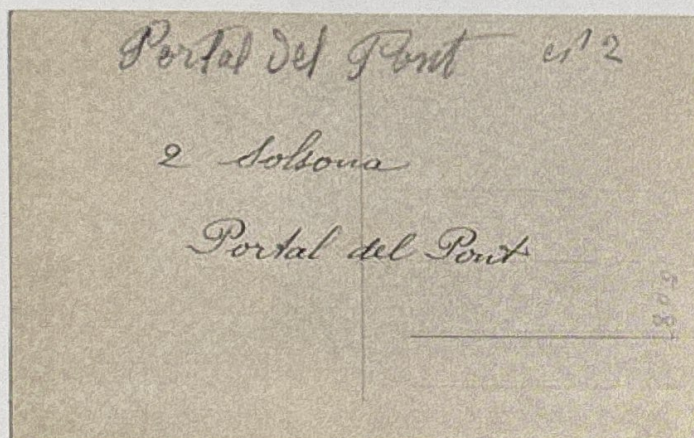
-Revers de *La Verge*. Amb el núm. 508 escrit al cantó dret. L'única prova positivada en paper fotogràfic normal.

A l'esquerra,

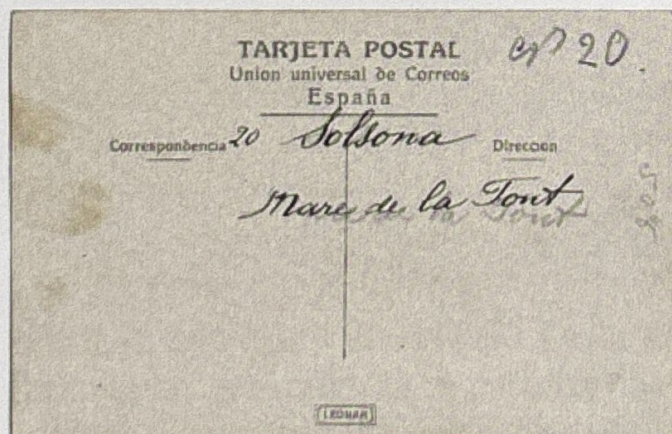
-Prova núm. 4 amb la vista de la *Plassa de la Catedral* que finalment no es va imprimir. Podem observar que no s'aprecia la porta de la barberia del Lluís Comella, per la gran ombra que enfosqueix el lloc i la resta de la imatge.

Model A

Model B

Model C, marca LEONAR

Les fotografies de les proves solsonines estan positivades en tres models de diferents fabricants.

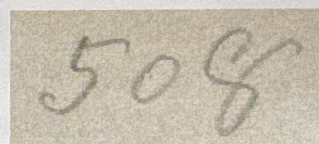
Model A: 1, 3, 4 (descartada), 6, 10, 13, 14, 15, 17.

Model B: 2, 7, 8, 9, 11, 12, 16, 18, 19

Model C: 20 (marca LEONAR)

La utilització de models de papers fotogràfics tipus targeta postal diferents ens pot donar la possibilitat d'esbrinar a quin fotògraf o fotògrafs se'ls podria atribuir en un futur? Poden indicar-nos que van ser fetes en diversos dies i/o en un itinerari diferent?

Totes les proves, excepte la núm. 4, que finalment no es va fer servir, porten escrit a llapis, en el revers i en un lateral, el núm. 508.

Això fa pensar que devien formar part d'un arxiu per a catalogar-ne de diferents poblacions.

De proves fotogràfiques a la venda o venudes per aquell mateix brocanter, n'hi ha de moltes poblacions i en la major part porten timbrat el segell en sec, a tall de marca de la Casa de L. Roisin, fot., que no van posar a les proves solsonines.

El fet que a les proves solsonines no hi estampessin el segell de Roisin, i en canvi a moltes altres de diferents poblacions sí, fa pensar que el timbrat s'hauria utilitzat més tard de 1922. És una deducció que ens sembla versemblant ja que no és fins aquell any en què L. Roisin començà a sortir anunciat a l'*Anuario Riera*, destacant-ne la seva faceta de fotògraf industrial.

oisin (Luciano), fotografía industrial, Salón, S. Juan, 31.

Tot i que des del 1912 Roisin ja exercia com a fotògraf i alhora de postaler a Barcelona,²² no és fins al 23 de febrer de 1924 que va registrar el seu nom com a marca d'empresa i des d'aleshores va anar comercialitzant cada vegada més i més targetes, primer fent imprimir les vistes rebudes i més endavant fent-les positivar en paper fotogràfic amb procediments mecànics i de manera industrial en tallers especialitzats, adaptant-se a la preferència del moment.

L. ROISIN - FOTÓGRAFO :: :: BARCELONA :: ::

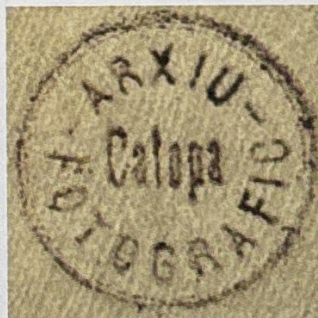
Marca d' L. Roisin impresa a la coberta del bloc de les postals solsonines de cal *Paliu*

22 TARRÉS, Jaume. Lucien Edouard Roisin Besnard. Aportacions a la biografia i l'estudi de la producció d'un editor de postals. RC-30, ed. CCC. Barcelona, 2009. pp. 11-17.

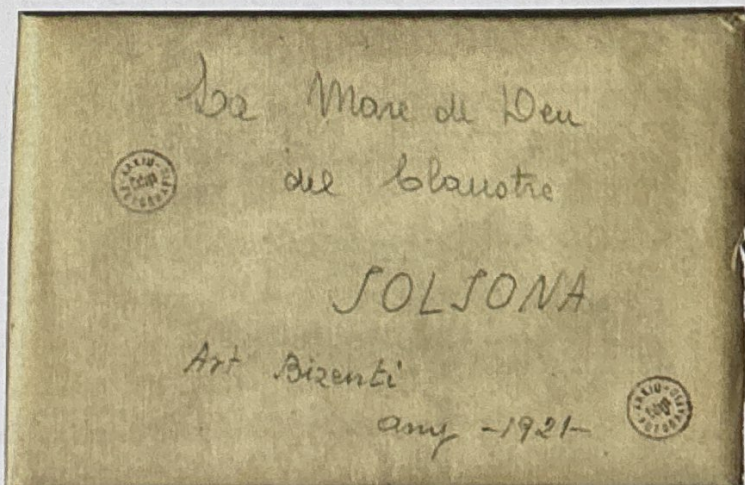
Dels presumptes fotògrafs d'aquesta sèrie

Calopa

Fa quinze anys, un brocanter de Barcelona, diferent al venedor de les proves comentades, va vendre un negatiu fotogràfic de vidre de 10X15 cm. Estava convenientment embolcallat amb tres capes de papers diferents per a protegir-lo, tots portaven segells a tinta timbrats, com per garantir repetidament l'autenticitat i comunicar-ne la procedència original, l'ARXIU FOTOGRÀFIC, CALOPA, el que els cobria a tots també en portava dos.

A la coberta, en llapis s'hi indicava el què, d'on, de quan i de quin tipus d'art era la imatge retratada, *La Mare de Déu del Claustre, SOLSONA, Art Bizantí, any -1921-*.

Com es pot observar en aquest positiu, la fotografia era de la marededeu del Claustre. Per a retratar-la ho van fer al Cambril de la Capella del Claustre, per aprofitar la llum natural que hi entrava pels finestrals, com si fos un estudi fotogràfic. Assentada en el setial de fusta que feien servir per a transportar-la, la van posar damunt d'un dels bancs del Cambril. Però resta el dubte de si van baixar del seu pedestal la imatge de debò, la marededeu de l'altar de la seva capella, o bé van retratar la còpia que utilitzaven per a les processons?

A la següent fotografia podem observar la imatge romànica de la marededeu dalt d'un altar provisional a la plaça de la Catedral, repenjada a la paret del temple parroquial i de cara al pas de la processó que sortia de l'església. L'escultura portada sota tàlem era la còpia de la marededeu, la que fan i feien servir a la majoria de processons?, era col·locada en el setial de fusta, tal com també veiem a la marededeu del negatiu esmentat.

Detall d'una fotopostal positivada en un paper fotogràfic Garriga de cap el 1924.

1920 ca. Detall del Baldaquí de la Mare de Déu del Claustre a la Capella. Fotografia procedent de l'arxiu de la Casa THOMÀS. IEFC
Al costat, marededeu del Claustre assentada al setial de fusta. S.XIX, Fot. J.Ros Sanmiquel

Com es pot observar, en el positiu, van rascar l'emulsió fotogràfica del negatiu a tot el contorn de la marededeu, deixant-ho net, sense cap rastre de l'entorn del Cambril. Talment com si s'hagués volgut utilitzar el retrat per a fer-ne estampes, postals, etc. Però, comparant les imatges que he pogut consultar no he trobat cap estampa que hi coincideixi, només una targeta en la que la imatge sembla gairebé bessona, la publicada a la núm. 4 d'aquesta sèrie de postals estudiada. Per comparar-la vegeu a l'esquerra la imatge de la postal impresa, la de la prova fotogràfica al mig i a la dreta la del retrat.

Era corrent entre els fotògrafs, sobretot quan s'utilitzaven negatius de vidre, de fer-ne dos al mateix temps, per tal d'assegurar-se que no es perdés tota la feina feta, si en el camí de retorn se'n trencava un, o bé si es feia malbé durant la manipulació al laboratori.

Fent arqueologia del punt de vista d'ambdues fotografies, es pot veure que són fetes des de la mateixa alçada, el punt de vista només varia una mica cap a la dreta o cap a l'esquerra, com si una vegada posada la màquina en el trípode i després de la primera fotografia l'aparell s'hagués mogut un pèl cap un costat per fer la segona, no pas amunt o avall. O potser van moure un pèl la marededeu i el setial alhora? Cal dir que ens pot distreure una mica el rascat excessiu del negatiu a l'espatlla del nen, la qual cosa fa la sensació que el pom dret del setial estigui més separat del cos.

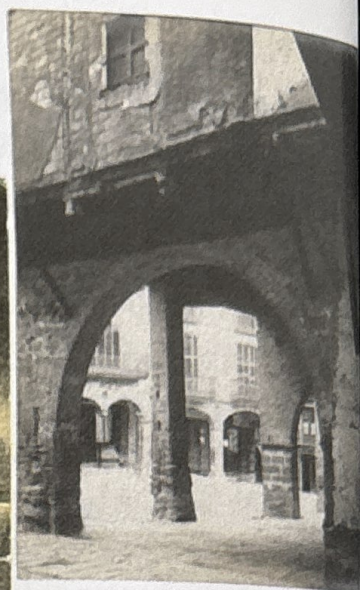
Recercant altres fotografies de Solsona que poguessin ser bessones d'alguna de les imatges d'aquesta sèrie de postals n'he trobat una de probable, publicada a la portada del programa de Festa Major de 1940, signada per CALOPA a baix, a la dreta.

Tot i que la data de 1940 sembli massa allunyada del 1921 per ser publicada llavors, cal tenir present que a la postguerra, sobretot als primers anys, l'estalvi de material i de diners era molt de primera necessitat i s'aprofitaven negatius que ja eren fets d'abans en comptes de fer-ne de nous, així doncs, per exemple podem veure, fotografies publicades del pont republicà en articles de postguerra quan ja no existia, després de fer-lo esclatar amb explosius durant la retirada de les tropes lleials a la República.

Les dues fotografies de les arcades de la plaça Major, la de la postal i la del programa, estan fetes abans que refessin la base dels dos pilars de ca l'Aguilar que donen a la plaça (1923 ca) i, és clar, abans de tirar a terra (1934) la casa del costat, la de les arcades de més al fons, les del cantó del carrer de Sant Miquel.

Al costat i per a comparar-les, a la dreta hi tenim la prova de la postal núm. 9 i a l'esquerra la publicada el 1940. Sembla talment que les fotografies van ser fetes amb un trasllat petit de la màquina i el trípod cap un costat, potser un metre i escaig?, variant el punt de vista.

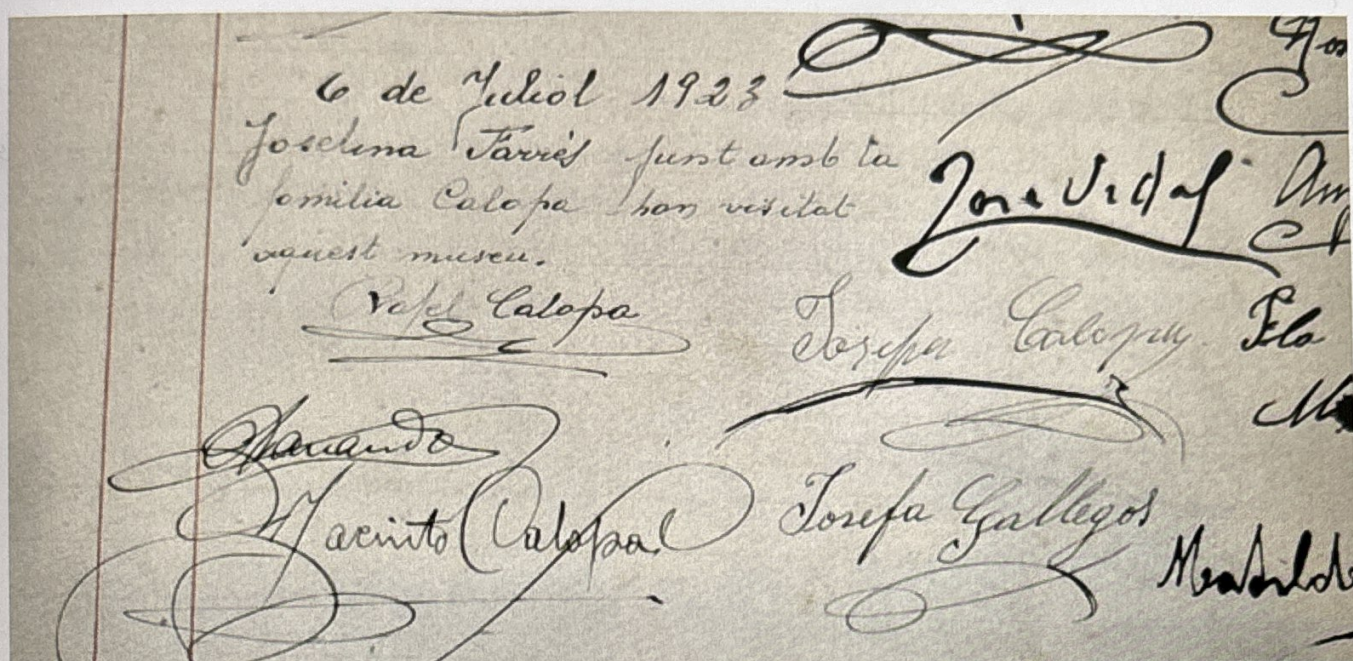

En tot cas, sí que veiem que el camp de visió reflectit és diferent a la fotografia impresa i a la prova. Potser en la publicació van fer servir el tros que es semblava més vistós als representants municipals d'obres públiques, que devia estar d'allò més cofois de l'enllosat no obrat els darrers anys que no pas amb el més antic recordat.

Quan va anar en Calopa a Solsona?

Quan un fotògraf forà viatjava Solsona, per algun motiu de feina, sol visitar el Museu Diocesà i al llibre de registre de visites s'hi sol trobar la seva firma, a vegades amb data.

Però la signatura d'en Calopa no hi és de aquell any 1921, sinó dos anys més tard el divendres 6 de juliol de 1923, en una visita que va fer-hi tota la família Calopa. Tres mesos després de la defunció de Francesca Flo, la mare, el 31 de març de 1923, a Sarrià, amb 66 anys.

L'apunt diu:

6 de juliol de 1923. Josefina Farrés, junt amb la família Calopa han visitat aquest museu.

Llegir primer l'esquela ²³ de la defunció de la mare fa possible d'escatir qui eren els signants al llibre de visites del Museu: una amiga, el marit, dos fills i la nora.

Rafel Calopa [Viñals], el marit. Els dos fills, Josefa i Jacint Calopa [Flo], constructor i probable autor de la fotografia de la marededeu, casat amb Josefa Gallegos, amb qui va tenir els germans Rafel, Jacint i Mercè Calopa Gallegos. Els dos primers van ser aparelladors i feien fotografies de les obres on treballaven. El primer va ensenyar a

fer fotografies al seu fill Rafel Calopa Carbonell, que als anys 50 es va establir com a fotògraf a Llanvaneres. El segon fill, Jacint Calopa Gallegos, també aparellador, va ser qui havia portat la direcció tècnica de la portada d'aigües a Sant Cugat i va ser un dels fundadors de l'Ateneu de Sant Cugat.

El cognom de la Josefina Farrés també es pot trobar en la següent generació a l'arbre genealògic dels Calopa.

²³ A *La Vanguardia* de l'1/04/1923 i a la del 15/04/1923.

D.ª Francisca Fló de Calopa

falleció el día 31 de marzo, a la edad de 66 años

habiendo recibido los Santos Sacramentos y la Bendición Apostólica

(E. P. D.)

Sus afligidos esposo don Rafael Calopa y Viñals, hijos don Rafael Calopa, María y Josefa, hijos políticos Josefa Gallegos y Antonio Ximenis, nietos Rafael, Jacinto, Mercedes, José y Antonio, hermanos (ausente), hermanas, hermanos y hermanas políticos (presentes y ausentes), sobrinos, primos y demás familia, al recordar a sus amigos y conocidos tan sensible pérdida, les ruegan continúen teniéndola presente en sus oraciones y se sirvan asistir a los funerales que por el eterno descanso de su alma, se celebrarán mañana lunes, día 16, a las nueve y media, en la Iglesia parroquial de San Vicente de Sarrià, por cuyo favor quedarán eternamente agradecidos.

Sarrià, 15 abril 1923

EL DUELO SE DA POR DESPEDIDO NO SE INVITA PARTICULARMENTE

Feia anys que l'arquitecte i historiador de l'art, el mataroní Josep Puig i Cadafalch, s'interessava per l'Art Romànic i ja havia visitat Solsona en diferents ocasions. Aquell any, el 16 de maig de 1921, també hi tornà i signà al llibre de visites del Museu Diocesà, quan aleshores era President de la Mancomunitat de Catalunya.

J. Puig i Cadafalch
16 maig 1921.

Qui sap si en Josep Puig i Cadafalch i en Calopa van coincidir al Cambril del Claustre a l'hora de fer la fotografia de la marededeu.²⁴

En aquell temps encara es projectava d'acabar les obres a la capella de la Mare de Déu del Claustre. Una mica més tard, el 1924 li van encomanar a Puig i Cadafalch un Baldaquí pel Cambril i un nou pedestal per a la marededeu que va ser inaugurat el 1928²⁵.

24 D'altra banda en Puig va dirigir les obres per a refer la casa Calopa a Mataró. Però no m'ha estat possible d'establir el lligam entre els Calopa estudiats i dita casa.

25 FREIXES, Carles. La paraula feta obra. Les aportacions de Josep Puig i Cadafalch a Solsona. Oppidum, 15. Solsona, 2017.

1928. Postal amb el nou pedestal dissenyat per J. Puig i Cadafalch. [Editorial Fotogràfica]

Jaume Ribera Llopis (1878 – 1948)

El dia 29 d'abril del 1922, un fotògraf professional dedicat a retratar el patrimoni artístic, també signà al llibre de visites del Museu Diocesà. Probablement abans que s'imprimissin les targetes de la sèrie que ens ocupa.

Jaume Ribera Llopis
29 - Abril 1922

De les fotografies solsonines de Jaume Ribera Llopis (1878–1948), cal destacar-ne quatre.

Dos retrats de la marededeu, el primer dels més ben reproduïts en ftopostal. La imatge la van positivar en paper fotogràfic i va ser comercialitzada per Pablo Dummatzen com a editor, amb la marca PD, sense anomenar al fotògraf. Aquest model de revers, imprès amb aquest logotip, va ser utilitzat a partir de l'any 1924²⁶.

Marca Propiedad

26 Ja que és a partir d'aquell any que podem trobar el logotip PD reproduït a les capçaleres de factures emeses per Pablo Dümmtzen

La postal deuria fer la competència directa amb la targeta núm. 4 de la sèrie que ens ocupa. Ribera va rebre l'encàrrec de fer-la de l'administrador de la Confraria del Claustre (1923-1931/1935-1942), Dr. Josep Vendrell.²⁷

La mateixa imatge va ser publicada el 8 de setembre de 1929 en un especial d'EL CORREO CATALAN, on sí que consta el nom de l'autor.²⁸

27 El 9/12/1930, el pastisser Josep Ma. Vicens, aficionat a la fotografia, explicà a Adolf Mas que *La postal que li envio del Claustre, és una còpia o millor dit, una reproducció de la que el Dr. Vendrell feu fer al Sr. Ribera*. Correspondència personal, Arxiu Mas.

28 A la mateixa publicació hi podem veure un anunci de Lluís Comella.

Bellísima y notable imagen de
 VIRGEN DEL CLAUSTRO
 Patrona excelsa de So'sona
 Foto Ribera Llopis

El punt de vista de l'objectiu de la màquina en aquest retrat de la marededeu és un pèl més baix, com mirant-la de més ensota que no pas en el reproduït a la targeta postal "Roisin", i al negatiu Calopa, en els quals, amb diferent perspectiva, hi veiem una mica la closca del cap a l'interior de la corona.

Les altres dues fotografies que cal destacar són dues imatges de les arcades gòtiques de la plaça Major, una de feta segurament en la visita de l'abril de 1922 i l'altra una mica més tard. A la més antiga hi podem observar que les bases dels pilars es veuen tan degradats pel pas del temps com els veiem a la targeta postal núm. 9, i a la fotografia del Calopa.

En canvi, a la segona fotografia, fet poc temps després, s'hi observa com dos dels pilars estaven refets reforçant-los amb més gruix de pedra, ja que havien considerat que perillaven de fer fallida, amb la possibilitat que, de retruc, no s'ensorrés tot l'edifici de ca l'Aguilar.

Com més mirem les fotografies de Solsona fetes per Ribera²⁹, més ens fa pensar en la possibilitat que algun dels seus retrats haurien servit per fer postals.

La sèrie dels *Paliu* hauria estat posada a la venda el 1922, entremig de dues sèries impreses per Thomàs, la *grisa* de 1918 i la *blava* de 1925, venudes ambdues al basar de Cal Manel.³⁰

Tenint en compte que Ribera va ser a Solsona l'abril de 1922, potser no queda marge per conjecturar que les seves fotografies les poguessin encabir a l'edició de les postals del Paliu, i cal pensar que les fessin servir per a les postals blaves del 1925.

29 Vegeu-les a l'Arxiu Fotogràfic del Servei de Patrimoni Artístic Local (SPAL) de la Diputació de Barcelona.

30 TARRÉS, J. *Les postals de Solsona impreses a la Casa THOMÀS*. Revista Cartòfila núm. 26. CCC, 2007.

Això darrer sembla força més versemblant, ja que si comparem la darrera fotografia de la Plaça amb les dues de la sèrie Blava/Thomàs les veurem més atansades en el temps.

A les postals, com a la darrera foto del Ribera mostrada, també s'hi poden veure les bases ja refetes del pilar i d'una de les arcades de ca l'Aguilar, que, com deia més amunt, s'havien reforçat feia poc temps amb nova pedra per evitar l'enrunament de l'edifici.

A la sèrie Blava de la casa Thomàs s'hi van reeditar imatges que tenien preparades d'abans per ser impreses en fototípia, d'aquesta

manera es van estalviar de fer nous clixés, com per exemple el de la marededeu del Claustre que comparant amb les postals grises hi veurem el mateix retrat, el de la fototípia núm. 8170, nombre corresponent a l'arxiu del taller d'impressió, només canvia el número de sèrie i el color de la tinta.

Com s'ha dit més amunt, de retrats de la marededeu del Claustre fets per Jaume Ribera en podem trobar dos de molt reeixits: el que s'ha vist a la fotopostal, on l'escultura està assentada en el setial, i una foto sense aquell seient de cerimònia i de transport³¹.

Les dues imatges del Ribera podrien haver estat preses en aquells mateixos moments en els que Josep Maria Vicens immortalitzava l'acte amb instantànies de la marededeu quan era retratada al mateix claustre, prop del pou, tot fent del lloc un estudi fotogràfic, amb unes lones blanques per esmorteir i dirigir la llum³², de manera més professional que no pas com la va retratar el Calopa al Cambril.

©ACS/ARXIU VICENS

©ACS/ARXIU VICENS

J. Ribera Llopis
BARCELONA

³¹ Sense el setial el veieu aquí al costat, porta la signatura de J. Ribera Llopis a la base. El retrat original està emmarcat i penjat en una paret de la residència de l'Hospital de Solsona.

³² Fotografies ©ACS/Arxiu Vicens

Una mica de llum a la foscuria

Em fa l'efecte que us semblarà prou reeixit el tros d'escrit sobre el padrinatge de la sèrie de postals, el Josep Maria Comella i sa família *Paliu*. Per fer-lo he fet una combinatòria amb troballes d'arxiu, amb fotografies publicades com a postals i altres provinents de tresors familiars, adobant-ho tot amb una mica d'història oral recollida i memoritzada fa molt de temps.

En posar data a la publicació de la sèrie també em penso que me n'he sortit, però en esbrinar quin/s fotògraf/s van ser els autors només hi he pogut establir una certa hipòtesi d'atribució, tot plegat conjectures que caldrà aclarir en un futur, ja que fins que no ixen els documents necessaris no tindrem la visió clara de tots els actors.

Deia, en començar l'article que trobar a les mateixes targetes postals els noms dels diferents participants en la seva confecció era cosa gairebé impossible. Que apareguin aquests noms en documentació escrita, ben guardada i classificada en arxius públics és cosa també difícil. Aquella facilitat de veure els noms dels autors com ens els donen els llistats de crèdits al final d'una pel·lícula, aquí, a la cartofília, no es dona mai.

A falta d'informació escrita i d'història oral he intentat trobar indicis, algun signe que ens permetés de presumir alguna cosa amb un cert fonament. En aquest treball, com en aquell programa televisiu de força èxit i del que tothom en coneix la frase *posar llum a la foscor*, potser també l'he farcit de conjectures i preguntes i no ho he resolt pas tot, tanmateix he intentat d'encendre alguna flama per il·luminar la foscor actual per a que amb el pas del temps no s'enfosqueixi encara molt més de com ho tenim ara. L'escrit és una col·laboració, està més pensat pels que ens seguiran, que no pas en els que hi som i en els que ens han precedit, a qui alhora, també els el dedico.

He tractat les diferents imatges fotogràfiques, com a petitíssimes instantànies de llum que van ser preses pels diferents fotògrafs d'aquell temps, que de ben segur ens volien transmetre. He fet com aquell que bufa les petites guspires, com acarant-les per a revifar-les i que tornin a encendre un gran foc que ens il·lumini i doni claror a tot el seu entorn.

Potser aquestes petites llums enceses serviran en un futur per a que algú trobi els necessaris documents desllorigadors i llavors tinguem la visió de qui o quins van ser els autors de les fotografies? Som-hi ?!!

REVISTA CARTÒFILA

www.cerclecartofilcatalunya.com

MARÇ 2023

ANY XXXIX

NÚMERO 42

BLOK POSTAL
SOLSONA

Antiga Casa PALIU

JOSEP M. COMELLA

L. ROISIN - FOTOGRAF
" " BARCELONA " "

20 VISTAS

13. SOLSONA—Fira—Paséig del Camp
—RGlaia-fot. Barcelona

13 Solsona
Fira - Paséig del Camp
Josep M. Comella Carafont